

Dragiša Lapčević

Rat i Srpska Socijalna Demokratija

U toku svetskog rata

Za sve vreme rata, dok Srbija nije pregažena i okupirana, Srpska Socijalna Demokratija je ostala dosledna opoziciona protivratna partija. Takva je ona bila u svome organu *Radničkim Novinama* (i u *Budućnosti*, koja je pokrenuta kad je *Radničkim Novinama* izlaženje zabranjeno), takva i u Narodnoj Skupštini. Kad god se pružila prilika, poslanici Socijalne Demokratije su ulazili u diskusiju i borili se za protivratno držanje svoje Partije, pa su to činili i u skupštinskim odborima prilikom ocene pojedinih zakona. Tako je povodom *Zakona o pomoći nevoljnima u ratu* upućeno ovo odvojeno mišljenje:

Narodnoj Skupštini

S većinom odborskom nisam se mogao složiti u oceni *Zakona o pomoći nevoljnima u ratu*. Svoje odvojeno mišljenje čast mi je uputiti Narodnoj Skupštini.

Pre svega, neuputno je smatrati za akt milosrđa ono što se nevoljnima u ratu čini. Milosrđe se, po pravilu, shvata kao postupanje od dobre volje a ne kao *dužnost* onoga koji ga čini i ne kao *pravo* onoga kome se ono čini. Na taj način, vređaju se osećaji i smanjuje dostojanstvo onome kome se udeljuje i, po pravilu, ne podmiruju mu se stvarne potrebe ni u meri *neophodnog* minimuma. Međutim, **rat nastupa i razne nevolje za mase stanovništva dolaze ne po njihovoj volji; rat je posledica klasnih protivrečnosti i suprotnosti interesa kapitalističkih klasa raznih država**. Ratovi se, po tome, vode poglavito za zadovoljenje interesa i potreba pojedinih gospodarećih klasa, onih što u svojim rukama drže ekonomsku i političku moć. Zato bi one, logično izvodeći stvari, *dužne* bile da rat iz *svojih* srestava finansiraju, kao što bi trebalo da su one *obavezne* i da radnom, siromašnom i nevoljnom stanovništvu *naknade* ono, što im se ratom oduzima, u prvom redu materijalna srestva za egzistenciju. S toga ono, što bi se imalo davati tome stanovništvu, ne treba da bude u formi *pomoći*, u vidu *milosrđa* koje se čini izvan dužnosti, to treba da dobije oblik *prava* onih koji su, zbog rata, pali u nevolju.

Milosrđe je produkt jedne društvene forme koja je krajnje nemilosrdna prema rodu čovečjem; ono ima za cilj: prikrivanje i pokrivanje oštrih klasnih suprotnosti koje u svojoj utrobi nosi današnji društveni poredak.

U društvu prvobitnog komunizma milosrđe je bilo nepoznato: svi su ljudi bili jednakog socialnog položaja i svi su podjednako bili materijalno obezbeđeni. U društvu zasnovanom na radu robova izdržavanje robova je bila *potreba* samih gospodara, s toga i *dužnost* njihova. Samo u rimskoj državi, u kojoj se ratnim porobljavanjem bio namnožio lumpenproletarijat, jedan sloj društveni izlišan i nepotreban za privredu, pojavljuje se milosrđe *kao potreba vladajuće klase*. U feudalnom društvu je milosrđe takođe bila retka pojava, jer je potčinjenoj klasi, koja je radila na posedu feudalnom, bio ipak obezbeđen potreban deo srestava za život. Milosrđe se tek u kapitalističkom društvu pojavljuje u širim razmerama, ne s toga što bi kapitalistička klasa bila milostivija i milosrdnija od vladajućih klasa minulih klasnih društava, već poglavito s toga što je to *njena potreba*. Ona ogromne mase stanovništva proleterizira i pauperizira, bezdušno satara u fabrikama, divljački slama u rudnicima i bezobzirno eksploatiše u svima mogućim formama ekonomskog i političkog života.

Krivicom svoje anarhistične kapitalističke proizvodnje, kapitalistička klasa baca u bedu i nevolju ogromne mase. Uz to, raznovrsnim potresima i ratovima koje uslovljava samo biće privatne svojine i režima koji je na njoj zasnovan, kapitalističke klase svih zemalja vrlo često dovode u očajanje najveći deo stanovništva. Da bi zagladile vapijuću oporost svoga režima, da bi zavarale potištene mase o suštini postojećega društvenoga poretka i da bi otupile ili oslabile oštrinu klasnoga revolta proleterskog i siromašnoga sveta, kapitalističke klase svih zemalja prihvataju se milosrđa, koje ih gotovo po pravilu *ništa* ne košta, jer teret za izdatu pomoć na izvesan način prenose sa sebe na ekonomski slabe i nejake, a, uz to, potrebitima se milost udjeljuje tek u tolikoj meri, da ni *najneophodnije* životne potrebe ne podmire a da se, zbog toga, učine moralno još bezotpornijim.

Narodna Skupština bi, dakle, učinila akt pravde, kad bi predloženi zakon izmenila tako, da po njemu radno, siromašno i nevoljno stanovništvo dobije *naknadu* za oduzetu mu ili ratom onemogućenu materijalnu egzistenciju, *naknadu* na koju ima *pravo*, a ne *milosrdnu* pomoć koja pravi utisak da se, krivicom kapitalističkih klasa raznih zemalja koje su zavrle rat radi svojih odelitih kapitalističkih interesa, radno stanovništvo pretvara u prosjake i tretira kao lumpenproleterijat.

Osim toga *načelnog* razmimoilaženja, slobodan sam istaći i razliku koja me u pojedinostima deli od odborske većine,

U prvom redu, zakonski je predlog nepotpun. On namenjuje pomoć izbeglicama samo dok su u zbegu, međutim zaboravlja brigu o tome svetu kad se vrati na zgarišta u sela i varoši iz kojih je bio izbegao a u kojima neće ništa za ishranu zateći; mnogi ni krova nad glavom! Dalje, predlog zakonski ne brine o mnogobrojnom siromašnom stanovništvu u pozadini, koje se u zbegove ne kreće ali kome je potrebno izići na susret za održanje njegove egzistencije. Tako isto je *bezuslovno* potrebno da država povede računa o onom mnogobrojnom

proleterskom stanovništvu, koje je ostalo sad bez rada i bez zarade zbog toga samo, što je, usled rata, obamro sav privredni život.

Zatim, zakonskim predlogom *nije zajemčeno finansiranje ove javne dužnosti*. Njime se, na primer, predviđa, da će se ova pomoć finansirati iz odobrenih ratnih kredita. Ali, kako se može desiti da ratni krediti budu u celini utrošeni samo na snabdevanje ratnih trupa oružjem, municijom, hranom i odelom, to za nevoljne neće ostati ništa, ili bar ne toliko da se i nekoliko dana mogu pomagati! Stoga je potrebno ovo finansiranje odvojiti i dati zasebne dovoljne kredite s *naročitom* namenom za radno, siromašno i nevoljno stanovništvo.

Najzad, još sad u ovaj zakon koji se donosi treba uneti princip: da troškovi, koji se učine za izdržavanje potrebitog stanovništva, ne mogu pasti na teret celoga naroda, već *isključivo* na teret kapitalista, bogataša, banaka, novčanih zavoda i krupnih kapitalističkih preduzeća, po meri njihova prihoda i proporcionalno njihovom bogatstvu.

Osim ovih napomena, neka je dopušteno istaći još dve primedbe.

1. Organizacija brige oko nevoljnoga svega zakonom nije ne samo precizirana, već ni približno naglašena, a to je velika pogreška.

2. Taksiranje životnih namirnica treba preduzeti i izvesti najbrižljivije i s jedinim obzirom na interese siromašnoga sveta. Ali, pored taksiranja, treba izvesti i prenos i ravnomerno raspoređivanje životnih namirnica po svima krajevima Srbije, naročito s obzirom na okolnost: da u izvesnim krajevima ima životnih namirnica suviše, dok se u drugima trpi krajnja oskudica, te im se cene basnoslovno penju.

Molim Narodnu Skupštinu da izvoli pokloniti svoju cenjenu pažnju ovom odvojenom mišljenju i odlučiti se da ga načelno usvoji.

Niš

29. novembra 1914.

Slično mišljenje, koje izvire iz antiratnoga držanja Socijalne Demokratije, dato je i prilikom ocene zakona o moratorijumu:

Narodnoj Skupštini

U oceni Projekta zakona o izmenama i dopunama zakona o obustavi izvršenja i obezbeđenja, kao i toka rokova, ja se načelno razmimoilazim s većinom odborskom. Svoje načelno stanovište dužan sam ukratko saopštiti Narodnoj Skupštini.

Pre svega potrebno je naglasiti: da je uvođenje moratorijuma izvesno odstupanje od opšteg postupanja zasnovanog na temelju građanskog zakonika. To se odstupanje čini usled izuzetnih prilika koje nastupaju u privrednom životu i usled pogoršavanja socialnih pogodaba u koje se, za vreme rata, postavljaju ekonomski slabi. Prema tome, moratorijum treba da ima za cilj zaštitu ekonomski slabih od ekonomski jačih i na račun ovih.

Donoseći zakon o moratorijumu, država u principu priznaje da je njezina dužnost zaštićavati ekonomski slabije i olakšati im težak položaj, koji, usled rata, postaje još čemerniji. Ali, kad tu dužnost svoju priznaje, država je obavezna da joj da punoga sledstva i da je logički sprovede i realizuje.

Međutim, zakonom o moratorijumu u stvari se ne pomažu ekonomski slabi, već, pod prividnom brigom za te kategorije stanovništva, odlaganjem rokova i propisima koji to odlaganje prate, upravo se i u krajnjoj liniji obezbeđuje kapitalistima da po svršetku rata dođu do naplata i onih potraživanja koja su suva globa za ekonomski slabe, a takva su potraživanja: porez, prirezi, kirije, interes, sva davanja proletera, sirotnoga sveta i ekonomski slabih slojeva koji, bilo zbog učešća u ratu kao vojni obveznici, bilo usled ratne obamrlosti privrednog života, nisu imali ni nikakve prihode, ili ne u ranijoj meri, ili ne u meri povećanih rashoda i poskupelih životnih namirnica. A, međutim, ove kategorije stanovništva, bez obzira da li su u bojišnoj zoni ili ne i bez obzira da li su vojni obveznici ili ne, bezuslovno treba osloboditi poreza, prireza, kirija, interesa i svih drugih davanja.

Dabome, do kraja rata, pa i posle demobilizacije sve dok se privredni život ne povrati u stari svoj tok, ne treba dopustiti sopstvenicima da mogu činiti zakupne otkaze i dovesti sirotinju u težak i očajan položaj. Za kapitaliste, za čiji se račun poglavito svi ratovi vode, to nije nikakva žrtva, a za nju oni dobijaju kolosalne naknade u toku rata i, osobito, posle rata.

Tako isto ne treba dopustiti da se za vreme rata vrše javne prodaje, jer bi one bile samo na štetu ekonomski slabijih, jer se za njihovu pokretnost i njihove sirotinjske njivice ne bi mogle na licitacijama dobiti ni sume približne pravoj vrednosti.

A da zastarelost kod krivičnih dela ne treba zaustavljati, govori jedan razlog: ono što proživi svet u pozadini strahujući za svoje mile i drage u lancu i pateći se usled raznovrsnih i teških oskudica i nevolja, i ono što podnesu oni što su u bojnoj liniji, više je nego kazna koja bi imala da se izrekne po njihovim krivicama.

Niš

16. aprila 1915.

(9. poglavlje iz knjige Dragiše Lapčevića Rat i Srpska Socijalna demokratija. Prvo izdanje Štampa "Tucović", Beograd, Makenzijeva 3, 1925. Drugo, fototipsko izdanje Slovo Ljubve, Beograd 1079. Reprint MOST ART, Zemun, 2010)